

TELEPÜLÉSFEJLESZTÉS ÉS MUNKAERŐKONCENTRÁCIÓ BÁCS-KISKUN MEGYÉBEN AZ V. ÖTÉVES TERV IDŐSZAKÁBAN

MOHOLI KÁROLY

A megye területfejlesztésében alapvető célkitűzés a népgazdaság területi erőforrásainak hatékonyabb hasznosítása, a településhálózat korszerűbbé és racionálisabbá tétele. Ezen célkitűzéseknek igyekezett eleget tenni az előző tervidőszak településhálózat fejlesztése is.

Az iparfejlesztésben, mint a megye legdinamikusabban fejlődő gazdasági ágában érvényesült az ágazati koncentráció és a centralizáció. Ez egyrészt a beruházásokban, az állóeszközök értéknövekedésében, a termelési értékben, másrészt a munkahelyek számszerű növekedésében mutatkozott meg. Ez utóbbi tényező a településhálózat fejlesztésére hatott.

Az országos településhálózati tervnek megfelelően Kecskemét mint felsőfokú —, Baja mint részleges felsőfokú —, Kalocsa, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kiskőrös, Kunszentmiklós és Bácsalmás mint középfokú központok teljesítették feladataikat. A városok gazdasági és ellátó szerepköre határozottan erősödött, ami a területi ellátás fejlesztését tette lehetővé. Különösen megnőtt Kecskemét felsőfokú szerepköre, de a többi város is egyértelműen biztosította a gazdasági élet szervezése és ellátása terén jelentkező feladatokat. Ezzel szemben az alsófokú központok területi szerepkörüknek csak részben feleltek meg. Jelentős fejlődést csak Jánoshalma, Kiskunmajsa, Tiszakécske és Lajosmizse ért el. Mivel több alsófokú központban nem mutatkozott fejlődés, vizsgálat tárgyává kell tenni a szerepkörök megosztását.

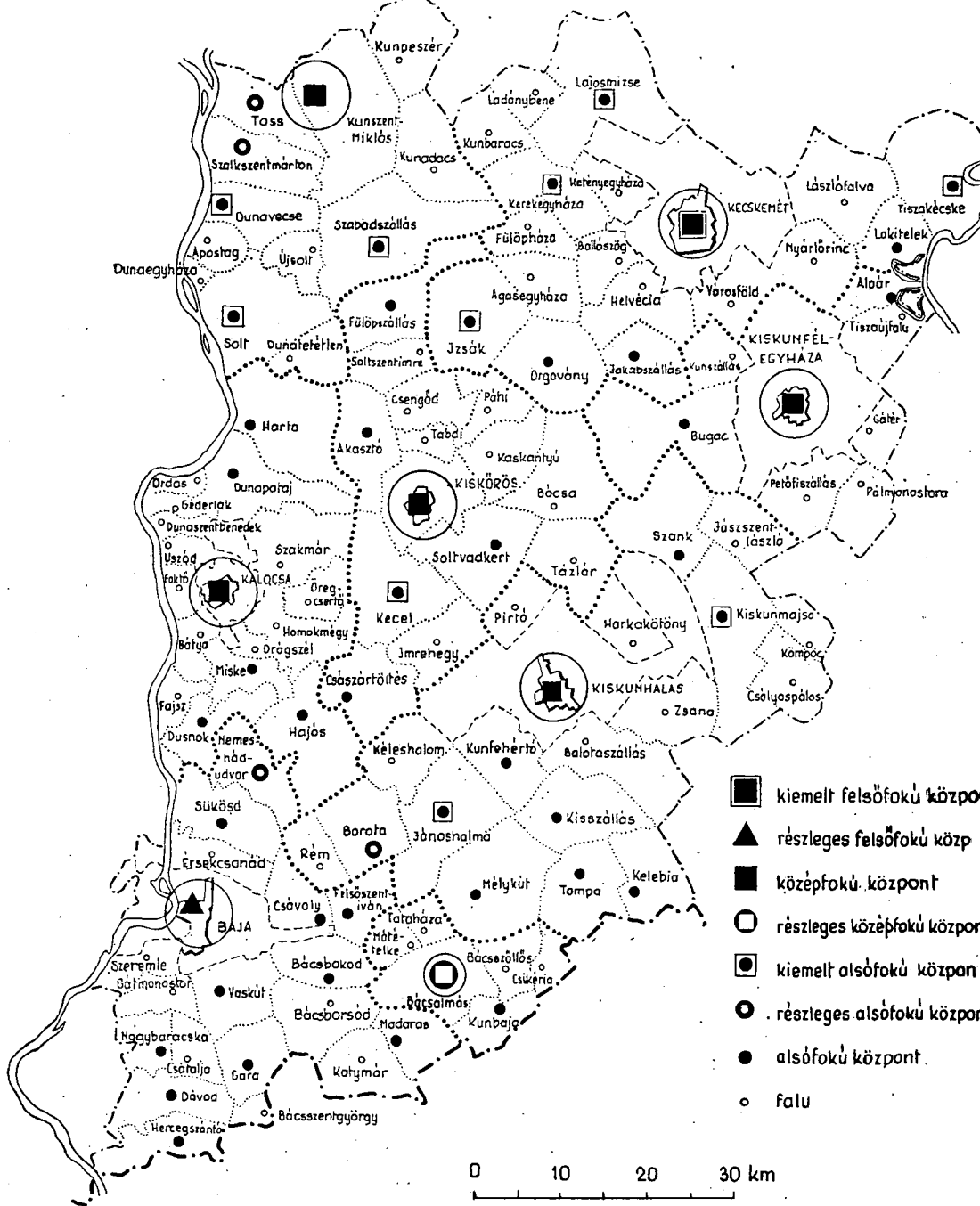
Hasonlóképpen további kutatást, felmérést kívánnak azon külterületi lakott helyek, amelyek fejlődésükben megálltak.

Sajátos feladatkört jelentett a tanyástelepülések tervszerű csökkentése, míg a megmaradó tanyákon a lakosság életkörülményeinek javítása. Ismeretes, hogy az évtized elején a megye területén kb. 160 ezer főként tanyán élő lakos volt. Ezek 86%-a a megye középső részén a Homokhátságon helyezkedett el. Az áttelepülés megkönnyítése érdekében tervszerű kertvárosi települések kijelölésére is sor került. A közművesítések, a megfelelő telekellátások elősegítették a városok további népesség koncentrációját.

A nagyobb községekbe, városokba való település ütemét azonban mindenkor erősen befolyásolják az adott kommunális lehetőségek és a mezőgazdaság munkaerőhelyzete. Ismeretes, hogy a tanyai települések általában akadályozzák a nagyüzemi termelést, de a munkaerő folyamatos biztosítása a munkahely közelében levő letelepítést követeli meg. A községekbe való áttelepülés részleges, a városokban rövid időn belül teljes átrétegződés következik be, ami a mezőgazdaság fejlesztésével ellentétes tendenciákra vezet.

Az 1971-ben jóváhagyott településfejlesztési terv végrehajtásában elért eredmények területenként és településkategóriánként nem egyértelműek. A fejlesztendő külterületi lakott helyek, amelyek mint ismeretes nem elsősorban egy-egy mezőgaz-

BÁCS-KISKUN MEGYE KÖZÉPFOKÚ KÖRZETEI

dasági üzemhez kapcsolódnak, zárt egységet alkotnak, és a legfontosabb közszolgáltatási adottságokkal rendelkeznek. Fejlődésük ütemét földrajzi helyzetük, az anyatelepüléssel való kapcsolatuk határozza meg. A szabad építkezési lehetőség, a megfelelő hitelkeret gyorsabb fejlődést biztosított. Az anyatelepüléssel való jó kapcsolatok azonban az ipari ágak felé való irányulásra is hatottak és így a település bővülése nem egyértelműen segítette a mezőgazdasági munkaerő helybentartását.

Az üzemi készenléti lakótelepek elsősorban a helyi munkaerőigény kielégítését szolgálják. A magánereből való építkezés mellett, a kommunális fejlesztés főként az érdekelt mezőgazdasági üzemre hárul. A fejlődés ütemét lényegesen befolyásolta a termelés színvonala, a jövedelmezőségi viszonyok. Ez egyben a mezőgazdasági üzem érdekelttségét is kifejezte. A fejlődés üteme területenként nagyon eltérő. A homokterületen gyengébb, mint a kötött talajokon. A fejlődés nehézségét fokozza, hogy a külterületi lakott helyet elhagyók nagy része a városokba, és a területi szerepkörrel rendelkező községekbe költözik. Nagyon kevés azoknak a száma, akik a szórt tanyák feladása után ismét külterületen folytatják életüket. Ez a sajátosság abból adódik, hogy az idősebbek alig változtatják meg ősi életmódjukat, a fiatalok viszont már kevésbé vonzódnak a mezőgazdasági termelés iránt különösen akkor, ha az nem eléggé gépesített. Továbbtanulnak, ipari szakmunkásokká válnak és alig térnek vissza a mezőgazdaságba.

A külterületi lakott helyek körébe tartozó szórt tanyák, tanyasorok, tanyacsoportok felszámolásának üteme az elmúlt tervidőszakban lassult, a kedvező fekvésű sortanyák esetében ideiglenesen stabilizálódott.

A megye iparfejlesztése, a mezőgazdaság színvonalának emelése lehetővé tette, hogy az elmúlt tervidőszak alatt a lakosság létszáma nem csökkent. Annak ellenére, hogy az elköltözők száma még mindig magas volt, a visszatelepülők kedvezően befolyásolták az összlakosság alakulását.

Ahhoz, hogy a települések tervszerű fejlesztése, az átrétegződés üteme megfeleljen a népgazdasági érdeknek, nagy gondot kell fordítani a városok és vonzáskörzetük együttműködésére.

A városok, községek, mint a népesség területi eloszlásának központjai három fő funkcionális kört töltenek be. Ezek a következők: a termelés szervezése, az elosztás, ellátás és szolgáltatás, valamint a közigazgatási feladatok végzése.

A különböző települések ezeket a funkciókat fejlesztési színvonaluktól függetlenül a területi munkamegosztás alapján végzik. Ahol a funkciók betöltése nem lehetséges ezek áthárítása a szomszédos településre kerül.

A városok és a környező települések fejlődését vizsgálva megállapítható, hogy azok egymásra utaltsága egyre erősebbé válik. A város feltétlenül épít a környező területek lakosságellátó szerepére, ugyanakkor innen származhat az iparfejlesztéshez szükséges munkaerő. A vonzáskörzetben megnő a várossal szemben támasztott szolgáltatási igény is, ami újabb feladatokat jelent a városfejlesztés vonatkozásában. A városok technikai, kulturális színvonalának emelése mellett a lakóövezet növelése nem mindenkor indokolt. Így a városkörnyéki községek, mint lakóövezetek kedvező átmeneti jellegű településekként fontos szerepet tölthetnek be.

Vizsgálataink éppen ezért a városokra, és más középfokú körzetközpontokra is kiterjednek. A város, mint nagyobb kiterjedésű körzetnek központja, a közvetlen környezete számára a helyi szintű ellátást biztosítja. A távolabb fekvő települések ellátását alapfokú központok töltik be. A vizsgálatainkat olyan középfokú központokra is kiterjesztettük, amelyek még nem városok, de a közeljövőben azokká fejleszthetők.

A városiasodás mint országos jelenség Bács-Kiskun megyében is egyre erősebbé válik. A gyorsabb ütemű növekedés különösen erősen hat a közvetlen környékre, de a távolabbi részek felé is szívó hatást gyakorol (1. sz. táblázat).

1. sz. táblázat

A megye lakosságának alakulása

	Lakosság 1000 főben			Megoszlás az összlakosság %-ában		
	Tényszám	Tervezet	Tényszám	Tervezet	Tényszám	Tervezet
	1971.	1976.	1981.	1971.	1976.	1981.
Kecskemét	82,2	89,1	96,2	14,5	15,7	16,8
Baja	35,5	38,1	41,1	6,3	6,7	7,2
Kalocsa	16,5	17,5	19,3	2,9	3,1	3,4
Kiskőrös	14,0	14,3	14,7	2,5	2,5	2,6
Kiskunfélegyháza	35,4	35,5	36,5	6,2	6,2	6,4
Kiskunhalas	29,6	29,7	31,0	5,2	5,2	5,4
Kunszentmiklós	7,9	8,2	8,4	1,4	1,5	1,5
Bácsalmás	8,8	8,7	9,0	1,5	1,5	1,6
Központok összesen	229,9	241,1	256,2	40,5	42,4	44,9
Többi település összesen	336,9	327,4	314,8	59,5	57,6	55,1
MEGYE ÖSSZESEN:	566,8	568,5	571,0	100,0	100,0	100,0

A sokoldalú összefüggések teszik szükségessé a városok környezetében elhelyezkedő települések külön vizsgálatát. Erre építve nyílik lehetőség a kapcsolatok továbbfejlesztésére és szabályozására. A városok és környékük településeinek kapcsolatát úgy kell befolyásolni, hogy egyrészt a már kialakult, és fejlődésnek indult kapcsolatok tovább alakuljanak, másrészt a kialakítási lehetőségek is érvényesüljenek. Ennek megfelelően a városok és környéke összehangolt fejlesztésére kell törekedni. Ez az együttműködés feleljen meg a termelőerők célszerű, jövőbeni területi elhelyezkedésének. Hasson oda, hogy a különböző funkciójú települések (elsősorban a város és a falu) lakosságának életkörülményeiben még fennálló különbségek csökkenjenek. Irányítsa a különböző szintű nagyobb területre ható intézmények telepítését, fejlesztését. Segítse elő a településhálózattal egybehangolt műszaki hálózat kiépítést, továbbfejlesztést. Érvényesüljön a lakossági ellátás színvonalának állandó emelkedése.

A megye településtörténeti adottságait figyelembe véve megállapítható, hogy a vonzáskörzetek kiterjedése, jellege, az együttműködés feltételei nagyon eltérőek. A Duna mentén és a megye déli részén a két városhoz sok kisebb, már korábban is községgé alakult település kapcsolódott. Ezzel szemben a Homokhátságon Kecskemét, Kiskunhalas, Kiskunfélegyháza, Kiskőrös környékén a községek lakosságának több mint 50%-a ma is külterületen él. A nagyterjedésű tanyás övezet a múltban teljesen a városra utalt volt. Mint távol fekvő külterület a kiemelt közgazdasági egysegétől kevés támogatást kapott, így lényegében véve alárendelt szerepet játszott. Kapcsolata a legfőbb közigazgatási szerepkörítől eltekintve, értékesítés és bevásárlás helyeként a piac volt.

A kedvezőbb termelési feltételek, főként az útviszonyok következtében természetes és szükségszerű települési góccok keletkeztek. Ezek egy része már a múltban

elért bizonyos fokú közigazgatási kirendeltség funkciót. Nagyobb részük azonban csak a felszabadulás után válhatott önálló községgé. Az új községek nagyobb része, élve a funkcionális szerepkör lehetőségével gyorsan fejlődött. A helyi ellátás megszervezése, a termelés fellendítése, az életszínvonal nagyarányú emelkedéséhez vezetett. Így az egykori települési góc gyorsan átalakult. A településeken keresztül vezető főútvonalak mentén csaknem minden ház újjá épült, de a települési egység többi részén is érvényesült a határozott átalakulás. Az új községek igénye a városokkal szemben megnőtt. A magasabb rendű szolgáltatásokat fokozottabban várják el, és erre a jövőben is számítani kell.

Bács-Kiskun megyében Kecskemét felsőfokú, Baja részleges felsőfokú, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Kalocsa, Kiskőrös és Kunszentmiklós középfokú, míg Bácsalmás részleges középfokú szerepkört kapott. Ezek a települések a megye valamennyi közigazgatási egysége számára biztosítják a középfokú ellátást.

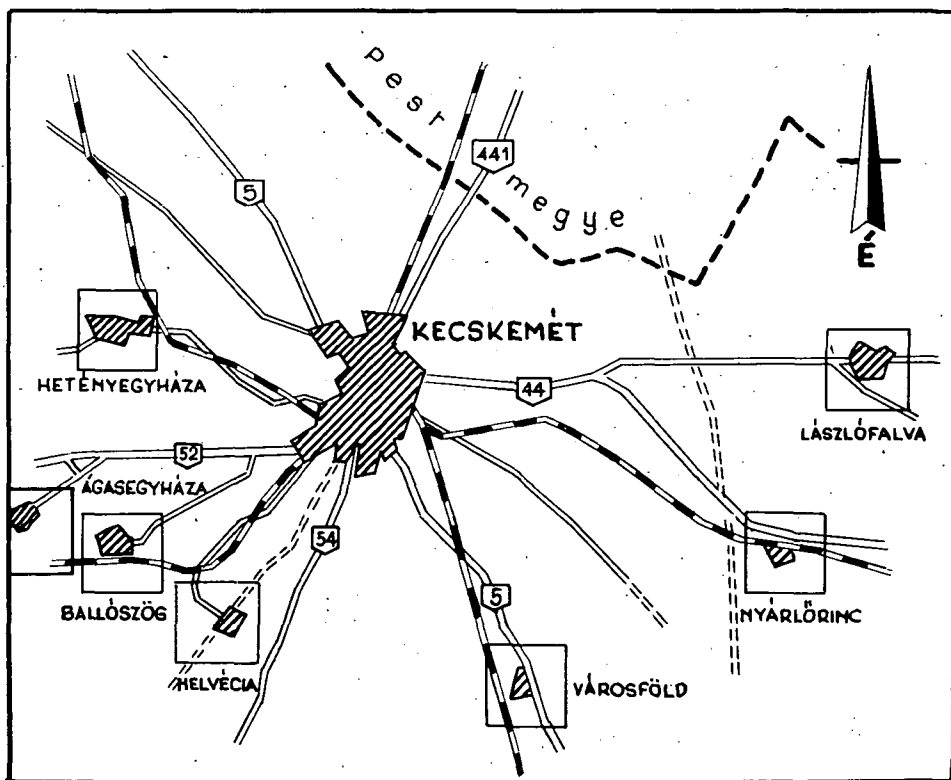
<i>Kecskemét</i>	<i>középfokú vonzaskörzete</i>	<i>Baja</i>
Hetényegyháza		Szeremle
Ballószög		Bátmonostor
Helvécia		Érsekcsanád
Városföld		Vaskút
Izsák		Dávod
Ágasegyháza		Nagybaracska
Orgovány		Csátalja
Kerekegyháza		Hercegszántó
Fülöpháza		Báccsentyörgy
Kunbaracs		Gára
Lajosmizse		Madaras
Ladánybene		Katymár
Tiszakécske		Bácsbokod
Lakitelek		Bácsborsod
Nyárlőrinc		Felsőszentiván
Lászlófalva		Rém
Jakabszállás		Csávoly
		Sükösd
		Nemesnádudvar

Középfokú központok és vonzaskörzetük

<i>Kalocsa</i>	<i>Kiskőrös</i>	<i>Kiskunfélegyháza</i>	<i>Kiskunhalas</i>	<i>Kunszentmárton</i>	<i>Bácsalmás</i>
Foktő	Kaskantyú	Gátér	Balotaszállás	Kunpeszér	Bácsszőlős
Bátya	Páhi	Kunszállás	Harkakötöny	Tass	Csikéria
Dunaszentbenedek	Tabdi	Pálmonostora	Kunfehértó	Szabadszállás	Kunbaja
Homokmégy	Akaszto	Petőfiszállás	Pirtó	Kunadacs	Mátételke
Öregcsertő	Csengőd	Bugac	Zsana	Solt	Tataháza
Szakmár	Császártöltés	Alpár	Jánoshalma	Dunaegyháza	
Uszod	Fülöpszállás	Tiszaújfalu	Kéleshalom	Dunatétlen	
Harta	Soltszentimre		Borota	Újsolt	
Dunapataj	Soltvadkert		Kelebia	Dunavecse	
Géderlak	Bócsa		Mélykút	Apostag	
Ordas	Tázlár		Szank	Szalkszentmárton	
Dusnok	Kecel		Tompa		
Fajsz	Imrehegy		Kisszállás		
Hajós			Kiskunmajsa		
Miske			Jászszentlászló		
Drágszél			Kömpöc		
			Csolyospálos		

A középfokú központok vonzaskörzetükkel való kapcsolata nagyon eltérő. Szorosan összefügg a fejlettségi fokkal, az iparfejlesztés színvonalával, a közlekedési viszonyokkal, melyek egyben erősen kihatnak az áttelepülés ütemére. Ahol a város és vonzaskörzete szorosan együttműködhet, a munkaerőkonzentráció nem feltétlenül kívánja meg az áttelepülést. A hagyományos lakónegyedek fennmaradása lehetővé teszi a város és környéke összehangolt fejlesztését.

Ilyen speciális kölcsönhatásokon alapuló kapcsolat érvényesül *Kecskeméten*. A környezetében fekvő főként tanyás településekből álló községek egységes fejlesztése tette szükségessé Hetényegyháza, majd Helvecia, Ballószög és Városföld városkörnyéki községgé való átszervezését. Ez a sajátos folyamat távlatban a kissé távolabb fekvő Nyárlőrinc, Lászlófalva és Ágasegyháza községekre is kiterjeszthető (1. sz. ábra).

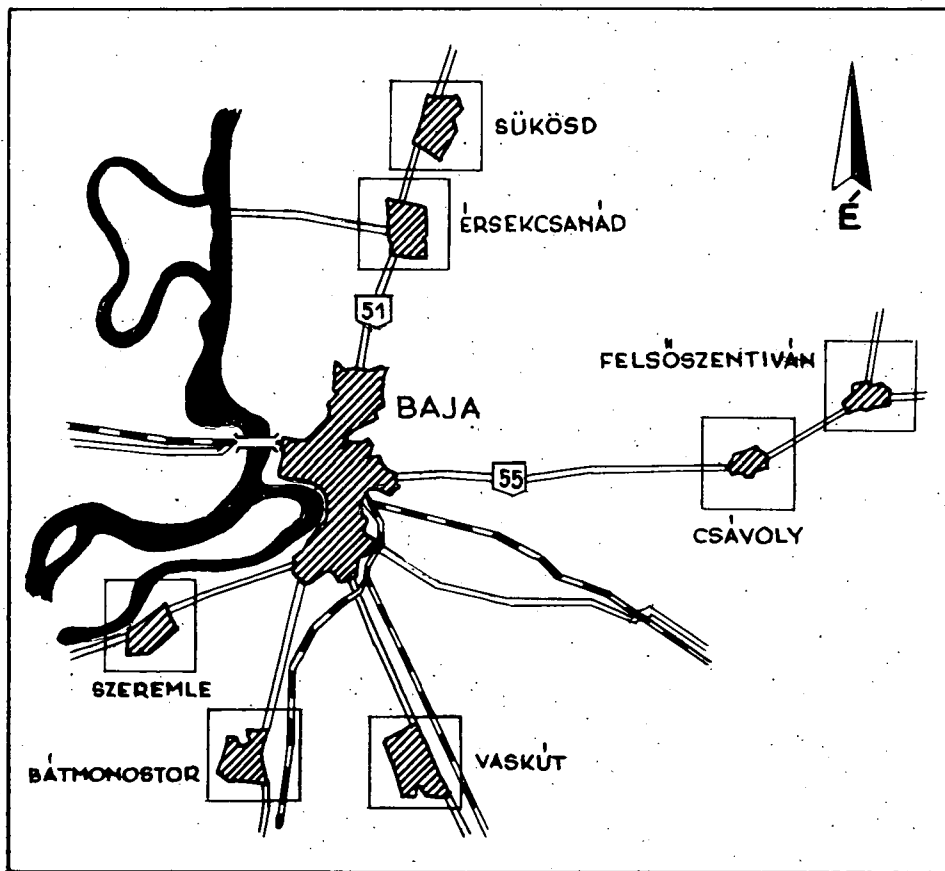

1: ábra. Kecskemét városkörnyéki vonzaskörzete.

A Duna mentén fekvő *Baja* kedvező közlekedéscsopordrajzi helyzeténél, jelentős ipari vízkészleténél fogva nagyarányú iparfejlesztési adottságokat rejt magában. Ez egyben feltételezi a körzet egységes fejlesztését. Szükségessé teszi az alig 4 km távolságban fekvő Szeremle, városkörnyéki községgé való átszervezését. A további szoros kapcsolat Sükösd, Érsekcsanád, Bátmonostor és Vaskút között fejlesztendő

ki. A különösen kedvező közlekedési adottságok alapján távlatban, Csávoly és Felsőszentiván is hasonló szerepkörre alakítható ki (2. sz. ábra).

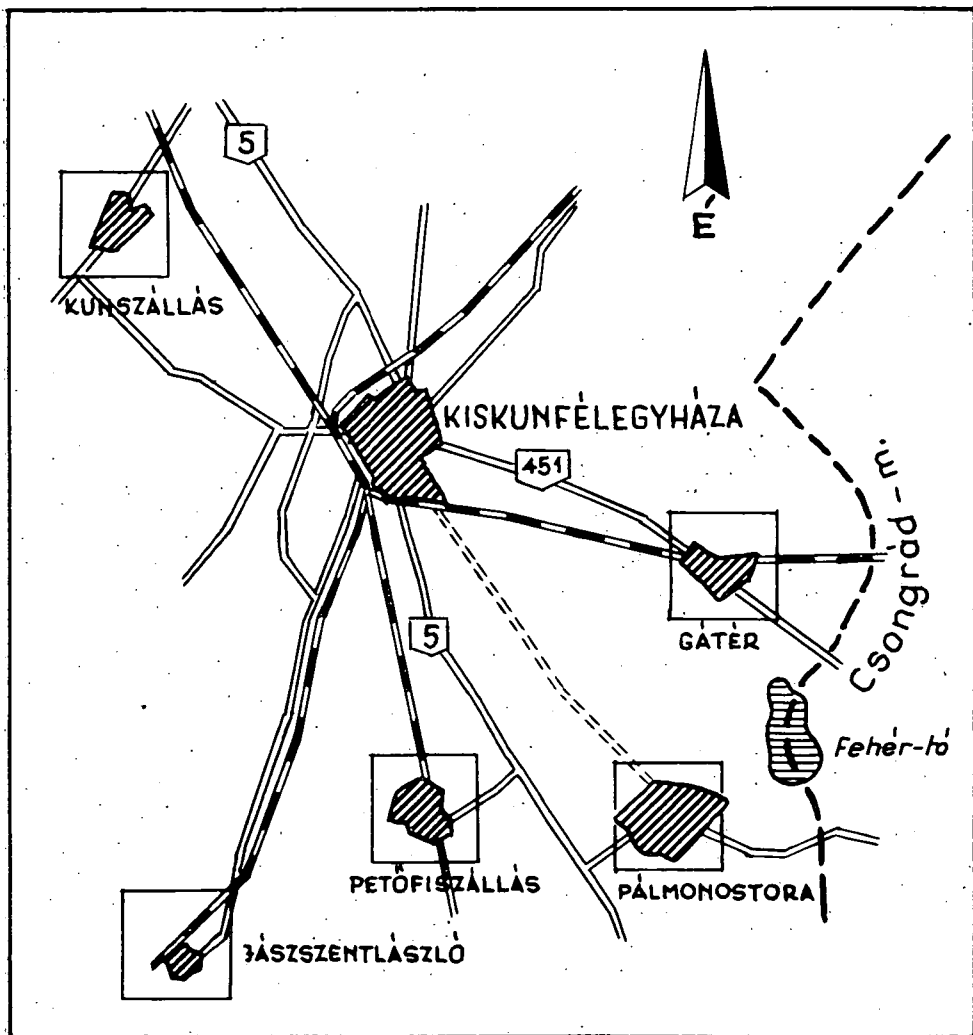
Kiskunfélegyháza körzetében Kunszállás, Gátér, Pálmonostora és Petőfiszállás között már szoros kapcsolat fejlődött. Az egységes területfejlesztés csökkentette a városba való átköltözések ütemét, viszont megnőtt a rendszeres ingázók száma. A gazdasági, kulturális és szolgáltatási adottságok, a közel 2500 napi ingázó jelzik a vonzási kapcsolatokat (3. sz. ábra).

2. ábra. Baja városkörnyéki vonzáskörzete.

Kiskunhalas jelentősebb vonzást közvetlen környezetében Pirtóra, Harkakötönyre, Zsanára és Balotaszállásra gyakorol. Ezek városkörnyéki községgé való szervezése a közeljövőben valósítható meg. A legerősebb kapcsolat közúti és vasúti vonatkozásban Balotaszállással van, és ennek megfelelően a gazdasági és kulturális hatás itt is érvényesülhetne a legjobban. A távolabb fekvő Kunfehértóval ugyancsak szorosabb együttműködés alakítható ki (4. sz. ábra).

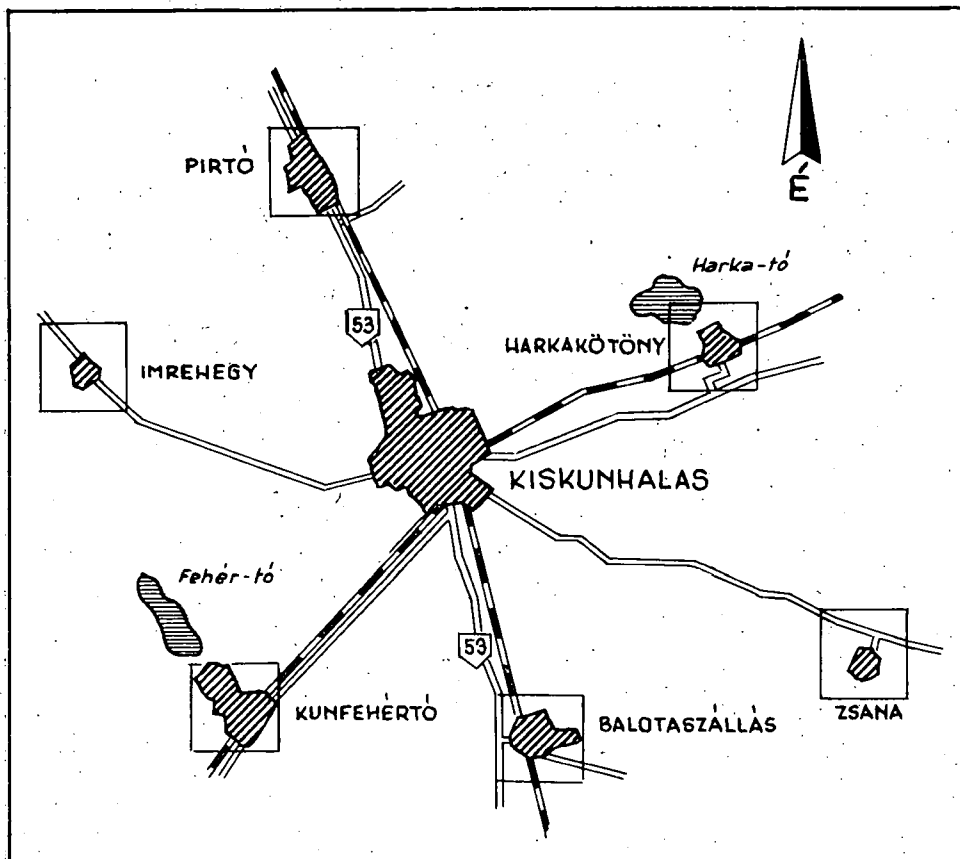
Kalocsa és környékén fekvő községek között régi történelmi hagyományokon alapuló kapcsolat van. A város körzetében elhelyezkedő községek, mint egykori „szállások” az érseki uradalom részei voltak. A városközponttól alig néhány km-re levő Foktő és Bática kapcsolata a legerősebb. Így ezen községek városkörnyéki községgé való fejlesztésének minden feltétele adott. A távolabb fekvő, de szoros kapcsó-

3. ábra. Kiskunfélegyháza városkörnyéki vonzaskörzete

latban levő Szakmár, Homokmégy, Drágszél és Miske összehangolt fejlesztése is indokolt. A távlatban megvalósítandó egységes fejlesztés feltételei adottak a Duna mentén fekvő Uszód, Dunaszentbenedek, Géderlak esetében is (5. sz. ábra).

A közelmúltban várossá alakult *Kiskőrös* vonzási körzete még nem alakult ki teljesen. A hatást erősen lerontják a környezetében fekvő gyorsan fejlődő nagyközségek (Kecel, Soltvadkert). Szorosabb kapcsolat csak Kaskantyúval, valamint Tabdi községgel alakult ki. Az összehangolt fejlesztést azonban ki kell terjeszteni Akasztó és Csengőd községekre is. A városkörnyék nyugati határa egyben természeti-földrajzi határvonal is. A Homokhátság után a Dunavölgyi-főcsatorna környéke a rossz talajviszonyok következtében gyéren lakott, fejlesztési lehetőségei nagyon költségesek, ezért itt a tanyai lakosság erősebb áttelepülésével kell számolni. Az elvándor-

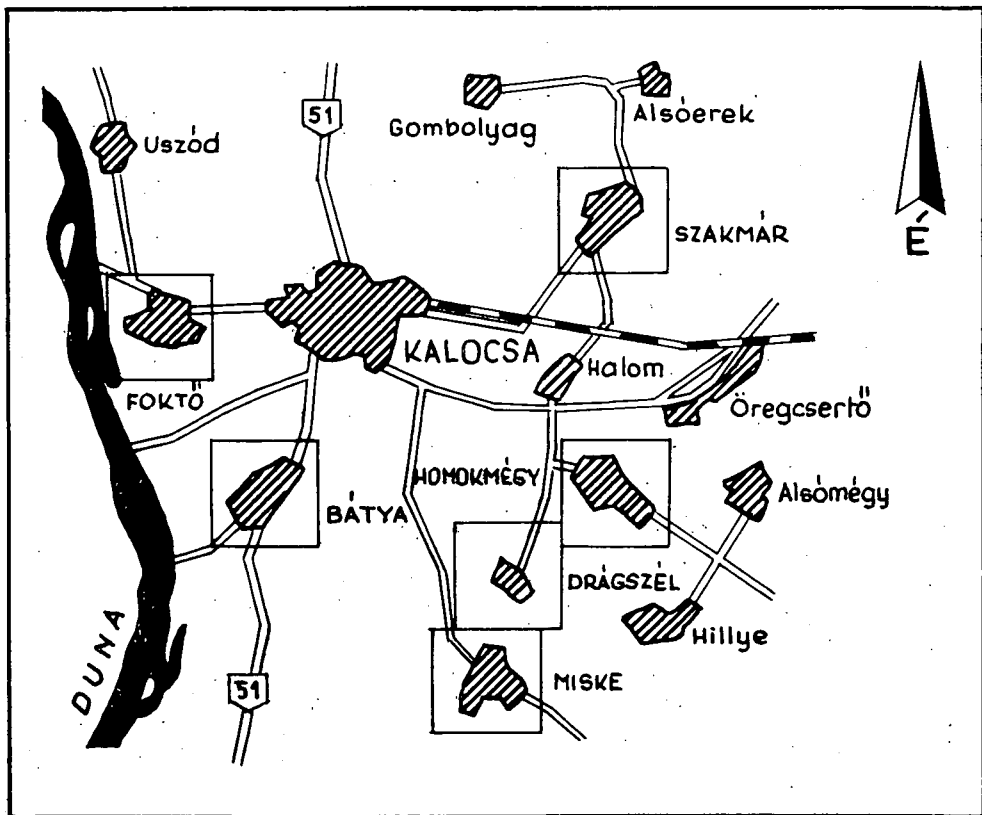
4. ábra. Kiskunhalas városkörnyéki vonzáskörzete

lók egy része Kalocsára és Kiskőrösre irányul, de elég jelentős azok száma is, akik a megyeszékhelyre vagy a megyén kívülre költöznek (6. sz. ábra).

Kunszentmiklós mint középfokú központ csekély kiterjedésű vonzáskörzettel rendelkezik. A szomszédos községek a Duna mentén, vagy már a Homokhátság szélén helyezkednek el. A községet nagykiterjedésű erősen szórt tanyástelepülés veszi körül. A legközelebbi kapcsolat a Kalocsai járáshoz tartozó Tassal építhető ki. A tá-

volabb fekvő, de lassan fejlődő Kunpeszért Kunszentmiklóssal közös tanácsú községgé szervezték, ami az egységes fejlesztést némileg elősegíti. A távlati fejlesztésnek arra kell irányulnia, hogy Kunadacs is Kunszentmiklós vonzás körzetébe kerüljön (7. sz. ábra).

A részleges középfokú központi feladatokat betöltő *Bácsalmás* közvetlen kapcsolatban van Bácsszőlőssel. Mivel az utóbbi község önálló fejlődésének feltételei nincsenek meg, közös tanácsú községgé való átszervezésük feltétlenül indokolt.

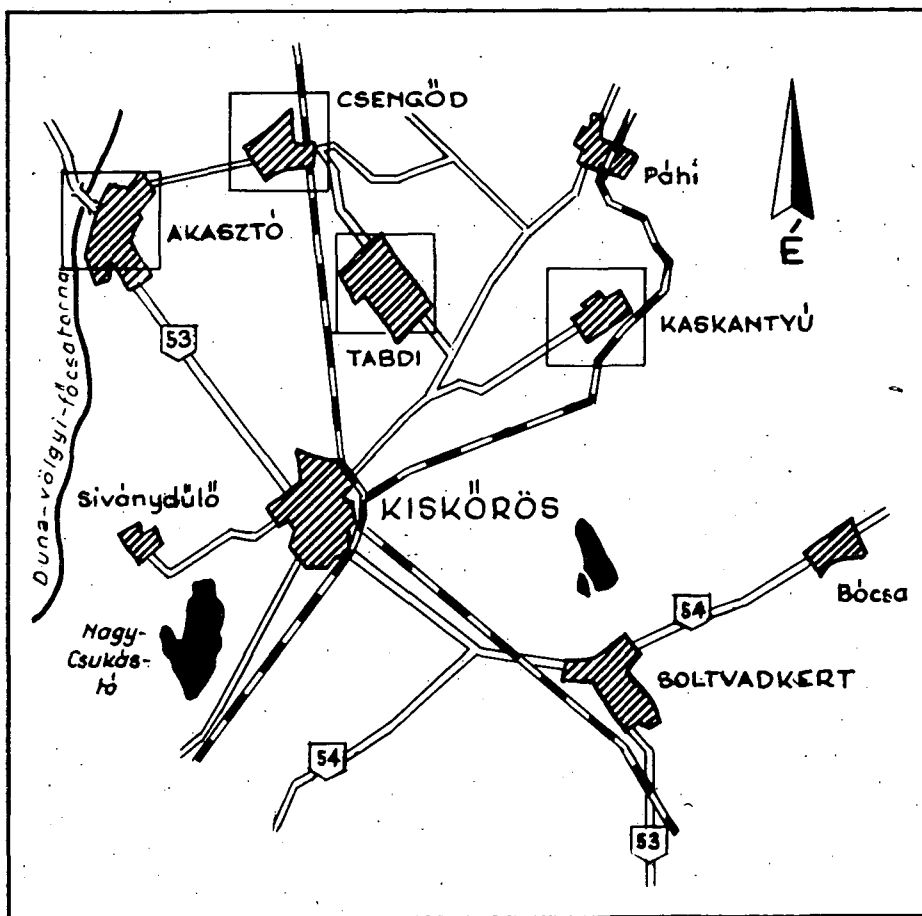
5. ábra. Kalocsa városkörnyéki vonzáskörzete

A további összehangolt fejlesztés Tataházával és Mátételkével valósítandó meg (8. sz. ábra).

Ahhoz viszont, hogy a tervszerű településfejlesztés megvalósulhasson, további vizsgálatokat kell folytatni a középfokú központok és egyéb települések egymás közötti kapcsolataira, a már kialakult munkamegosztás további erősítésének lehetőségére.

A vonzáskörzetek központjaiba irányuló rendszeres ingázás egyik fontos tényezője a már kialakult kapcsolatoknak. Az ingázók rendkívül magas aránya, né-

hány település esetében a keresők számának közel 75%-a jelzi, hogy a központ és a hozzákapcsolódó vonzásterület már csak egységesen fejleszthető. [1] A közvetlen vonzáskörzetekből Kecskemétre közel 3300, Bajára 3250, Kalocsára 2600 fő ingázik. Különösen nagy számban ingáznak Kecskemétre Helveciáról (1100 fő), míg Kalocsára Foktőről (1020 fő).

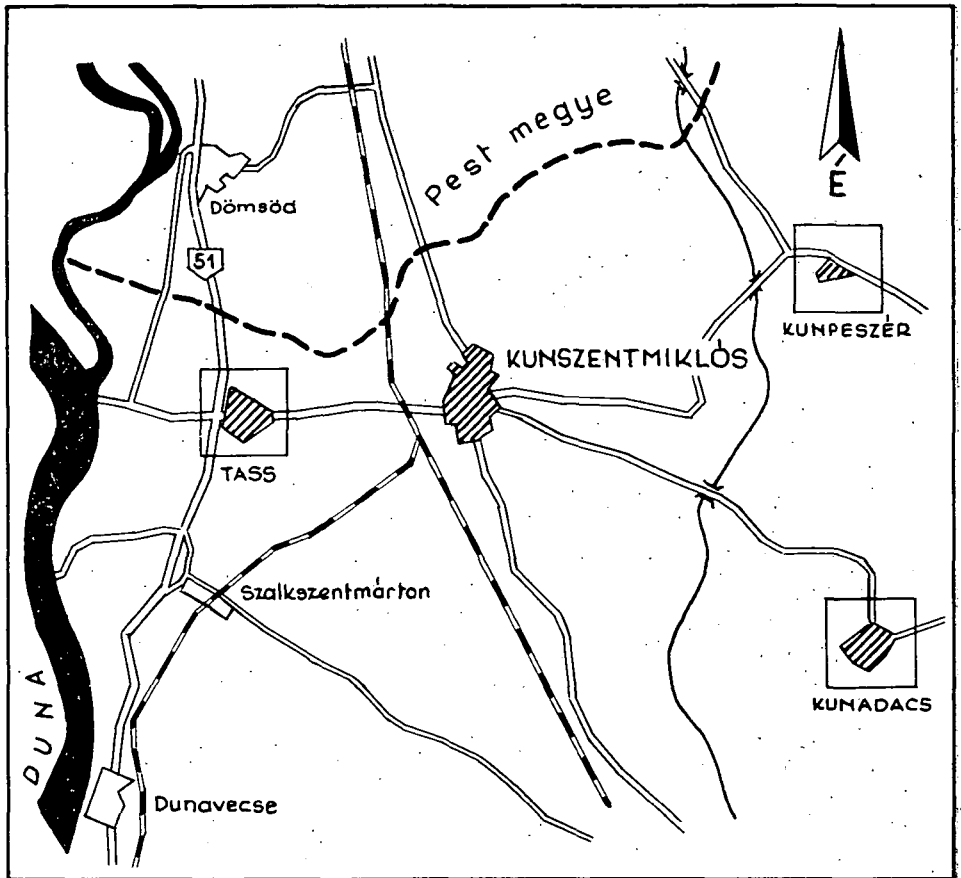

6. ábra. Kiskőrös városkörnyéki vonzáskörzete

A vonzáskörzeten belüli egységes fejlesztés jelentős arányban segíti elő a községközpontok fejlődését is. Ennek illusztrálására érdemes megemlíteni Kecskemét vonzáskörzetének fejlődését. A lakosság létszáma általában csökkent. Az elvándorlók nagyobb része a külterületekről települt a városba. A többség azonban a fejlődő községközpontokba költözött. Így belterületi lakosság számszerűen is jelentősen emelkedett, míg arányaiban néhány községben megduplázódott (Nyárlőrinc 675 fő 24%-ról, 1517 főre 58%-ra emelkedett). A megye déli részén a Duna mentén, ahol koráb-

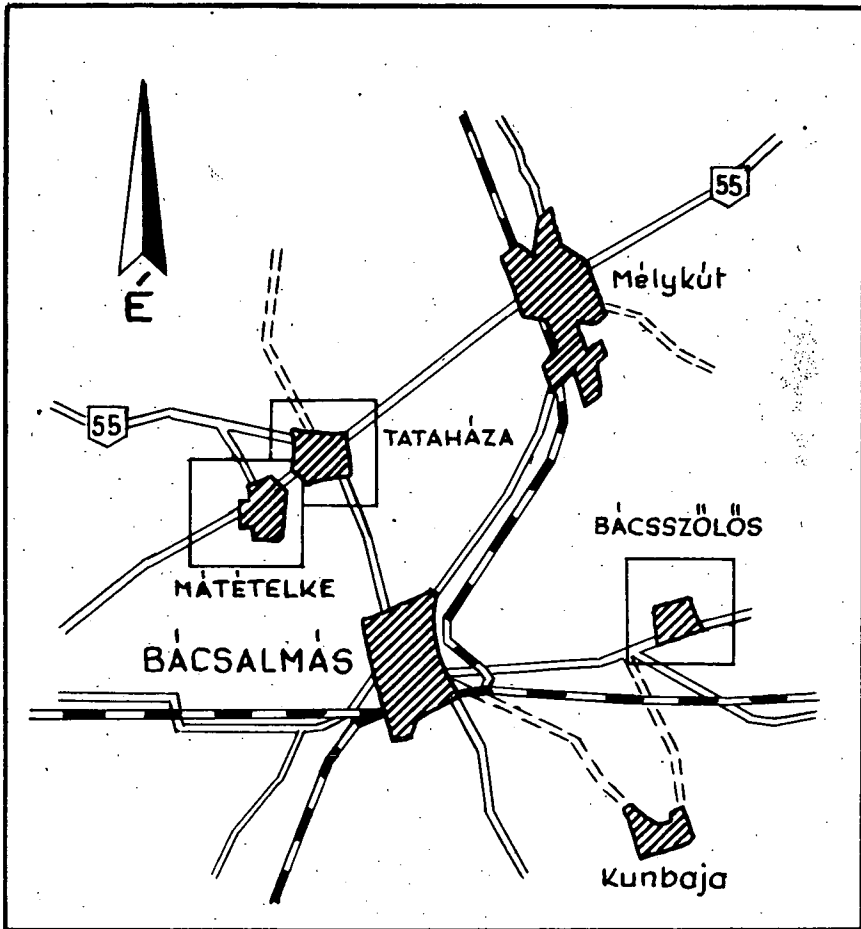
ban is a zárt települések voltak jellemzők a 90—95%-os belterületi arány 95—98%-ra emelkedett. [2]

A vonzáskörzet perem községekhez való kapcsolatát jól jellemzi az aktív keresők foglalkoztatottságának helyzete. A szoros gazdasági kapcsolatú községek kere-

7. ábra. Kunszentmiklós vonzáskörzete

sóinek több mint 60%-a a körzetközpontban dolgozik. Ezzel szemben a közelmúltban várossá (Kiskőrös) vagy középfokú központtá szervezett településekben ez az arány csak 10—20%-os.

8. ábra. Bácsalmás vonzáskörzete

A vonzáskörzetek központjába irányuló ingázás

Körzetközpont, községek	Napi	Heti ingázók száma	Havi	Az ingázók száma összesen
<i>Kecskemét</i>				
Helvécia	934	152	16	1102
Ballószög	567	47	14	628
Hetényegyháza	420	40	20	480
Agasegyháza	164	14	—	178
Lászlófalva	53	248	—	301
Nyárlőrinc	382	30	—	412
Városföld	158	9	6	173
<i>Baja</i>				
Szeremle	272	65	1	338
Bátmonostor	406	93	17	516
Sükösd	650	170	80	900
Vaskút	547	50	50	647
Csávoly	349	15	30	394
Érsekcsanád	120	46	5	171
Felsőszentiván	280	—	—	280
<i>Kiskunfélegyháza</i>				
Gátér	313	68	—	381
Kunszállás	381	26	25	432
Pálmonostora	240	150	200	590
Petőfiszállás	215	140	—	355
Jászszentlászló	545	—	—	545
<i>Kiskunhalas</i>				
Balotaszállás	161	37	8	206
Harkakötöny	70	10	—	80
Kunfehértó	146	109	58	313
Pirtó	226	6	—	232
Imrehegy	159	—	—	159
Zsana	51	36	12	99
<i>Kalocsa</i>				
Foktó	600	310	110	1020
Bátya	460	50	39	549
Szakmár	209	18	24	251
Miske	353	69	26	445
Drágszél	47	8	4	59
Homokmégy	263	—	—	263
<i>Kiskőrös</i>				
Kaskantyú	65	36	14	115
Tabdi	105	4	14	123
Akasztó	544	64	64	672
Csengőd	271	87	36	384
<i>Kunszentmiklós</i>				
Tass	202	41	6	249
Kunadacs	72	12	7	91
Kunpeszér	18	—	—	18
<i>Bácsalmás</i>				
Bácsszőlős	137	17	—	164
Tataháza	177	—	—	177
Mátételké	51	—	—	51

*A vonzáskörzet központjához tartozó települések népességszámának változása
1960—1975 között*

Körzetközpont, községek	1960-ban		1970-ben		1975-ben	
	Össz- népesség	Ebből belterüle- ten %	Össz- népesség	Ebből belterüle- ten %	Össz- népesség	Ebből belterüle- ten %
Kecskemét						
Helvécia	4826	0,9	4360	7,7	3421	20,0
Ballószög	2499	8,4	2010	18,8	1976	21,6
Hetényegyháza	3765	42,3	3676	43,0	3925	43,5
Ágasegyháza	2346	25,3	2322	28,7	2279	45,0
Lászlófalva	3428	6,1	2879	8,2	2490	13,2
Nyárlőrinc	2802	24,0	2576	43,0	2576	58,0
Városföld	—	—	—	—	2294	41,0
Baja						
Szeremle	1913	92,0	1818	94,4	1754	95,0
Bátmonostor	2217	91,0	2066	95,0	2066	95,0
Sükösd	4534	96,0	4465	97,0	4561	99,0
Vaskút	4401	96,1	4262	96,6	4255	98,8
Csávoly	3007	84,9	2580	91,2	2146	95,9
Érsekcsanád	2301	93,0	2289	95,0	2317	98,0
Felsőszentiván	2935	84,0	2505	94,0	2498	98,0
Kiskunfélegyháza						
Gátér	1571	40,2	1350	48,8	1317	51,6
Kunszállás	3997	14,0	3528	23,0	3395	29,0
Pálmonostora	3745	28,0	3030	33,0	2809	37,0
Petőfiszállás	3168	0,6	2710	3,0	2384	6,0
Jászszentlászló	3224	43,0	2843	51,0	2971	58,0
Kiskunhalas						
Balotaszállás	3326	4,8	2692	13,8	2349	26,7
Harkakötöny	1313	19,0	1083	3,33	1100	50,0
Kunfehértó	2413	31,3	2616	49,6	2635	61,2
Pirtó	1019	40,3	1002	44,2	907	37,4
Imrehegy	2092	—	1607	6,0	1306	14,0
Zsana	2098	4,7	1579	6,9	1399	9,4
Kalocsa						
Foktő	2649	94,0	2451	96,0	2406	97,0
Bátya	3320	88,0	3024	87,0	2818	89,3
Szakmár	3566	40,0	3152	41,0	2867	40,0
Miske	2473	99,0	2369	99,0	2321	99,0
Drágszél	567	96,0	524	97,0	497	99,0
Hömökmégy	3001	42,0	2475	54,0	2180	69,0
Kiskőrös						
Kaskantyú	1693	25,0	1591	41,0	1484	54,0
Tabdi	1563	44,5	1450	60,2	1412	62,0
Akasztó	4652	88,6	4233	90,0	—	—
Csengőd	3285	58,0	3032	58,0	3044	59,0
Kunszentmiklós						
Tass	3087	66,4	3061	78,1	3238	85,0
Kunadacs	2378	12,0	1972	18,0	1859	33,0
Kunpeszér	890	44,0	730	57,0	735	57,0
Bácsalmás						
Bácsszőlős	2191	2,4	1477	14,2	1196	20,0
Tataháza	2021	90,8	1881	96,0	1834	95,2
Mátételke	1129	67,6	1093	74,3	998	88,7

*A vonzáskörzet központjához tartozó települések népességének megoszlása
%-ban 1975-ben*

Körszék központ községek	M u n k a k é p e s			Kereső	Eltartott	Az aktív keresőből helyben más köz- ségben dolgozik	
	korú	kor alatti	kor feletti				
<i>Kecskemét</i>							
Helvécia	59	27	14	59	41	40	60
Ballószög	57	20	23	57	43	38	62
Hetényegyháza	62	26	12	56	44	76	24
Ágasegyháza	62	26	12	62	38	87	13
Lászlófalva	53	21	26	48	52	94	6
Nyárlőrinc	62	21	17	52	48	66	34
Városföld	69	26	5	62	38	89	11
<i>Baja</i>							
Szeremle	58	17	25	45	49	52	48
Bátmonostor	61	18	21	70	30	61	39
Sükösd	57	22	21	57	43	73	27
Vaskút	61	19	20	61	39	81	19
Csávoly	58	21	21	60	40	73	27
Érsekcsanád	64	19	17	75	25	80	20
Felsőszentiván	55	24	21	76	24	79	21
<i>Kiskunfélegyháza</i>							
Gátér	58	27	15	52	48	40	60
Kunszállás	55	24	21	55	45	73	27
Pálmonostora	62	14	24	60	40	73	27
Petőfiszállás	50	34	16	52	48	70	30
Jászszentlászló	60	28	12	64	36	65	35
<i>Kiskunhalas</i>							
Balotaszállás	53	23	24	77	23	87	13
Harkakötöny	58	23	19	55	45	88	12
Kunfehértó	59	30	11	52	48	82	18
Pirtó	58	20	22	80	20	46	54
Imrehegy	64	17	19	63	37	88	12
Zsana	64	25	11	64	36	90	10
<i>Kalocsa</i>							
Foktő	53	22	25	59	41	31	69
Bátya	52	19	29	62	38	68	32
Szakmár	63	19	18	69	31	73	27
Miske	62	17	21	71	29	83	17
Drágszél	49	14	37	75	25	80	20
Homokmégy	61	16	23	65	35	61	39
<i>Kiskőrös</i>							
Kaskantyú	61	19	20	62	38	90	10
Tabdi	59	21	20	66	34	87	13
Akasztó	57	24	19	64	36	74	26
Csengőd	57	20	23	64	36	80	20
<i>Kunszentmiklós</i>							
Tass	48	39	13	51	49	83	17
Kunadacs	61	27	12	58	42	92	8
Kunpeszér	59	20	21	65	35	96	4
<i>Bácsalmás</i>							
Bácsszőlős	62	19	19	82	18	77	23
Tataháza	59	14	27	72	28	84	16
Mátételke	55	31	14	69	31	90	10

Az elmúlt tervidőszak eredményei lehetővé teszik a megye gazdasági életének erőteljes és arányos fejlődését. Mivel nagyobb számú új munkaerő beállítására már számolni nem lehet, ezért elsősorban a termelés hatékonyságának kell érvényesülni. Mivel az építőipari kapacitás nem fedezi a szükségletet, meghatározó hatással van ágazatok fejlesztésére is. Következésképpen a termelőágazatok fejlesztési üteme az előző tervidőszakhoz képest mérsékeltebb lesz. Fokozottabban kell azonban a belső tartalékokat feltárni, ésszerű takarékosággal elérni a termelés gazdaságosságát.

Annak ellenére, hogy a növekedés alapvető forrása a termelékenység lesz, a termelés növeléséhez kb. 5 ezer új munkaerő beállítása szükséges. Ez az új tervidőszak alatt kb. 7%-os emelkedést jelent. Az új munkaerők beállítása csaknem kizárólag a mezőgazdasági jellegű termelési körzetekből származhat. Egyben ezzel kapcsolatos a tanya települések további népességcsökkenése és kedvezőtlen gazdálkodási feltételekkel működő gazdaságok állami támogatásának szükségessége.

Megegyi viszonylatban szektorális változtatásokra nem kerül sor. Ennek ellenére a minisztériumi ipar súlya tovább emelkedik, és termelésének növekedési üteme jóval gyorsabb lesz a megyei átlagnál. Az itt megvalósítandó műszaki-technikai színvonal-emelés, üzemszervezés megkívánja a szakképzett ipari foglalkoztatottak létszámának emelését, ami visszahat a tanácsi iparvállalatokra.

Ennek megfelelően a szakmunkások egy része ebből a szektorból származik. A tanácsi vállalatok viszont új munkaerők legnagyobb részét a mezőgazdaságból szívják el.

Az összpontosított nagyobb beruházások így elsősorban a legnagyobb közigazgatási központokban jelentkeznek, ami egyben itt jelent települési problémát.

Az előző tervidőszaknak megfelelően továbbra is erősen fejlődik a nagy történelmi hagyományokon alapuló mezőgazdaság. [3] A korábbi tendenciáknak megfelelően fontos szerepet tölt be a szántóföldi növénytermesztés. A kedvezőtlen természeti adottságú, gazdaságtalan természetst nyújtó területek nagyobb arányban kerülnek erdősítésre. Az iparszerű termelési rendszereket folyamatosan ki kell terjeszteni a kukorica, napraforgó és szója teljes nagyüzemi vetésterületére. Hasonló tendenciákat kell érvényesíteni a zöldségtermesztésben. Ezen a téren azonban továbbra is nagy szerepet tölt be a háztáji és kisüzemi termelés, melyet megfelelő anyagi és műszaki támogatással kell ellátni.

A gépesítés fokozott érvényesítése mellett is, a nagyon munkaigényes szőlő- és gyümölcsstermesztés, csak a nagyüzemi telepek további növelésével fejleszthető. Éppen ennek megfelelően területnövelés nem indokolt, de a meglévő kisüzemi ültetvények korszerűsítése, állaguk feljavítása, a terméseredmények növelése feltétlenül elvárható.

Az állattenyésztés terén a szakosítás további kiterjesztésével, a hozamok növelésével és a tenyésztői munka színvonalának emelésével érhető el a szükséges eredmény. A hatások növelése nem kíván munkaerő létszámemelését, de a termelési eredmények növeléséhez hozzájárul. [4]

Jelentős munkaerőproblémákat vet fel a szolgáltatási ágak szerepének megnövekedése. A beruházások fele a felsőfokú-, 40%-a a középfokú-, míg a többi az alsófokú-központokba valósul meg. A nagyobb településekbe való koncentráció ismét hatással van a települési viszonyokra, másrészt növeli a központok vonzáskörzeti szerepét.

A települések sajátos továbbfejlődését viszont befolyásolja a lakosság életkörülményeinek alakulása. A mérsékeltebb gazdasági növekedéssel párhuzamosan a

lakossági jövedelmek emelkedési üteme is kisebb lesz. Az életszínvonal emelkedését biztosító tényezők között elsődlegessé válik a bérek emelése és a növekvő társadalmi juttatás.

A lakossági jövedelem a nagyobb iparfejlesztési ütemből adódóan megfelel az országos értéknek, sőt azt még túl is haladhatja. Az ipari bérek azonban még az országos vidéki átlag alatt állnak, ezért ennek kiegyenlítése szükséges.

A mezőgazdasági lakosság jövedelmének összetétele lényegesen nem változik. A paraszti és kettős jövedelmű háztartásokban a természetbeni jövedelem még a tervidőszak végén is magas marad, és nagyobb arányt képvisel mint az ország más megyéiben.

A foglalkoztatási szerkezet további módosulásával változik a jövedelemszerkezet is. Növekszik a nem mezőgazdasági ágazatokból származó jövedelmek aránya, vagyis egyre nagyobb lesz azok száma, akik fizetésből élnek.

Szolgáltatások és a településhálózat fejlesztésének kapcsolatai

A szolgáltatások színvonala, mint a társadalmi-gazdasági fejlettség egyik érték-kifejezője szoros kapcsolatban van a vonzáskörzet fejlettségével, a városok és a községek közötti együttműködéssel. A szolgáltatások iránti igény az életszínvonal növekedésével párhuzamosan emelkedett. Szerves részévé vált a fogyasztásnak, ezért az árúellátáshoz hasonló fontosságot tölt be. Megállapítható, hogy a szolgáltatásokra fordított jövedelemrész jóval gyorsabban növekszik, mint az összjövedelem. Ezen belül azonban a lakossági szolgáltatásokra fordított jövedelemrész az összes jövedelem növekedési ütemének felel meg. Figyelembe kell venni, hogy a mezőgazdasági eredetű jövedelmek csak az utóbbi másfél évtizedben jelentenek nagyobb vásárlóerőt. Itt fokozottan érvényesül, hogy az igények és a kielégítésüket biztosító feltételek kölcsönösen hatnak egymásra. Vagyis az igények csak a vásárlási lehetőség megismerése után alakulnak át közvetlen szükségletté. Ezért különösen fontos a különböző szolgáltatási ágak megfelelő területi elhelyezése. Az egyszerű, főként személyi jellegű szolgáltatások ellátására a legkisebb közigazgatási egységben is biztosítani kell a feltételeket. A kiemelt szolgáltatási ágak viszont egyre jobban tömörülnek a nagy népességcentrumokba. Ez az áttelepülési tendencia határozza meg a területileg differenciált fejlesztési mértékét is.

Korábban, az összes szolgáltatások árbevételének egyharmadát érték el a felsőfokú központok. A centralizáció növekedése folytán ez az évtized végén legalább 40%-ot ér el, és további eltolódása várható. Az alsófokú központokban végzett szolgáltatások arányának csökkenése egyrészt a mérsékelt népességfogyasztással, másrészt a városok nagyobb ütemű szolgáltatásfejlesztésével kapcsolatos. A felsőfokú központok a kiemelt és hagyományos szolgáltatások teljes választékát kell, hogy biztosítsák, míg a többi város, továbbá Kunszentmiklós és Bácsalmás a középfokú központ szerepkörének megfelelő ágazatokat kell, hogy képviseljen. Eltérő lesz a községek szolgáltatási profilja, de itt is törekedni kell a kiemelt szolgáltatások megvalósítására.

A szolgáltatások területi megoszlása szoros kapcsolatban áll a szektorális arányokkal. A községi településekben a lakossági szolgáltatások legnagyobb részét kisiparosok látják el a jövőben is. A nagyobb közigazgatási központokban azonban a szocialista szektor további erősödésével kell számolni. Ez, figyelembe véve a demográfiai viszonyokat, az évtized végéig kb. 5 ezer új munkaerő beállítását teszi szükségessé. Mivel az új munkaerők beállítása elsősorban a városokban valósul meg, ismét itt jelent települési problémát, egyben területi koncentrációt.

Összefoglalva megállapítható, hogy a mezőgazdasági termelés korszerűsítése, a tanyastelepülések mérsékelt ütemű felszámolása, az iparosítás elsősorban a városokban okoz települési problémákat. Annak ellenére, hogy az iparfejlesztés főként intenzív módszerekkel valósítható meg, mégis új munkaerők beállítása is szükséges. Az ipari munkavállalók elsősorban a vonzáskörzetek közvetlen közeléből, továbbá a központoktól távol eső, fejlesztésre nem indokolt külterületi településekről származhatnak.

IRODALOM

- [1] Bács-Kiskun megyei Tanács V. B. 1976. szeptemberi előterjesztése.
- [2] KSH Bács-Kiskun megyei évkönyvei. 1960, 1970, 1972, 1974, 1975.
- [3] MOHOLI K.: Gazdaságföldrajzi elvek érvényesítése Bács-Kiskun megye településhálózatának fejlesztésében. Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. 107—124, 1972.
- [4] MOHOLI K.: A tanyastelepülések várható alakulásának gazdasági, társadalmi problémái a Duna—Tisza köze déli felében. Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. 85—96, 1974.

SIEDLUNGSENTWICKLUNG UND ARBEITSKRÄFTEKONZENTRATION IM KOMITAT BÁCS-KISKUN IM ZEITABSCHNITT DES V. FÜNFJAHRPLANES

K. Moholi

1 Im Laufe der planmässigen Förderung der Volkswirtschaft müssen wir damit rechnen, dass es, hinsichtlich des Gesamtvolumens zum Einsatz neuer Arbeitskräfte nicht kommen könne dass die Kapazität der Bauindustrie sogar den wachsenden Ansprüchen nicht zu entsprechen vermag.

2 Da, auf Landesniveau, das Entwicklungstempo der Produktionszweige im Verhältnis der letzten Planperiode gemässiger wird, muss es erreicht werden, dass die auf der landwirtschaftlichen Produktion beruhende Lebensindustrie im Verhältnis zum Landesniveau bedeutendere Fortschritte mache. Ein ähnliches Resultat ist auch in einigen Zweigen der Leichtindustrie erforderlich.

3 Der Arbeitskräftebedarf, mit Ausnahme der Landwirtschaft, steigert sich in fast allen Zweigen, doch kann die Zahl der Arbeitsplätze nur in sehr beschranktem Masse vermehrt werden.

4 Arbeitskräftereserven, die einzusetzen wären, gibt es auf grösseren Siedlungen keine mehr. Hingegen melden sich auf den Aussengebieten der Siedlung Homokhátság aus der spezifischen Siedlungsstruktur des Komitats erfolgend etwa 4000—5000 Personen. Diese an den entsprechenden Ort hinzuweisen bedeutet Siedlungsprobleme, mit denen man zu rechnen hat.

5 Mit dem weiteren Fortschritt des Urbanisationsvorganges ist als Ergebnis der Einströmung in die Städte und in die herausgehobenen Grossgemeinde die Umsiedlung noch von ungefähr 10 000 Personen zu erwarten. Damit vermindert sich die Anzahl der Gehöftsbevölkerung im 15 000 Personen doch bleiben auch bis ans Ende der Planperiode noch immer etwa 12 000 Personen.

6 Infolge der Urbanisation wird das Tempo der städtischen Bauerbeiten beschleunigt, besonders der Ausbau der Wohnsiedlungen erhöht sich. Die Bauarbeiten der Dörfer hingegen, fallen im Verhältnis der letzten Planperiode um einige Prozente zurück.

7 Mit der Umgestaltung der Beschäftigungsstruktur vermindert sich die Anzahl der landwirtschaftlichen Werktätigen um etwa 18 000 Personen. Dem gegenüber ist in den übrigen Volkswirtschaftlichen Zweigen eine Erhöhung von etwa 20 000 Personen zu erwarten. Infolge der Veränderungen vermindert sich das Verhältnis der landwirtschaftlichen Werktätigen von 43,1% auf 36,6%.

РАЗВИТИЕ ПОСЕЛЕНИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ РАБОЧИХ СИЛ В ОБЛАСТИ БАЧ-КИШКУНА В ПЕРИОДЕ ВЫПОЛНЕНИЯ У. ПЯТИЛЕТНЕГО ПЛАНА

K. Moholi

1. В ходе планомерного развития народного хозяйства нужно считаться с тем, что с аспекта всего волюмена привлечение новых рабочих сил едва ли возможно, даже мощность строительной промышленности не удовлетворяет нарастающие потребности.

2. Так как темп развития отраслей производства во всей стране по сравнению с прошедшим временем плана, будет умереннее, надо добиваться, чтобы в отраслях пищевой промышленности, основывающихся на производстве сельского хозяйства добиваться большего уровня страны, продвижения. Требуется подобный результат и в некоторых отраслях легкой промышленности.

3. Потребность в рабочей силе за исключением сельского хозяйства почти во всех отраслях возрастает, но количество рабочих мест только в весьма ограниченной мере можно увеличить.

4. Трудовых резервов, которых можно бы привлекать к производству, на больших поселениях уже нет. Все-таки из-за особой структуры населения области на крайних территориях местности Хомокхатшаг выявилось еще приблизительно 4—5000 человек. Их направление на соответствующие рабочие места означает задачи расселения, с которыми нужно считаться.

5. С дальнейшим ростом процесса урбанизации в результате потока людей в города и большие деревни, можно ожидать еще переселения приблизительно 10 тыс. человек. Вместе с этим количеством населения хуторов уменьшается на 15 тыс. душ, но к концу планового периода все еще остается прибл. 12 тыс.

6. Вследствие урбанизации ускоряется темп строения города но главным образом возрастает постройка поселений. Однако в постройках деревень по сравнению с прошедшим плановым периодом последует снижение на несколько процентов.

7. С преобразованием структуры занятости количество зарабатывающих в сельском хозяйстве снижается на 18 тыс. В то же время в остальных отраслях народного хозяйства можно ожидать увеличение приблизительно на 20 тыс. человек. В результате изменений пропорция зарабатывающих в сельском хозяйстве снижается с 43,1% на 36,6%.